

Európa és polgárai, politikusai

Mire jó az Európai Unió?

Generációm élménye • A földrajzi, a kulturális, a politikai Európa • Mi az Európai Unió értelme? Mit várunk az Európai Uniótól? • Az államok, a nemzetek vagy a polgárok Európája? • A polgárok Európájának megteremtése • Az Európai Unió és politikusaink, értelmiségünk

GENERÁCIÓM ÉLMÉNYE

Generációm nagy élménye *Európa* gazdasági, kulturális, majd politikai *egységesülése*. Botorság azon keseregni, hogy az ember foglya saját kora technikai, gazdasági adottságainak, és botorság bánkódni, hogy nem 50 vagy 100 év múlva élünk. De legalább ugyanekkora botorság nem kihasználni a korunkban kínálkozó lehetőséget. A kínálkozó lehetőség: részvétel az „Európa-projektben” – ahogy nevezik különösen 1990, a szovjet rendszer összeomlása után. És ebben részt venni örömet ad. Legalábbis számomra. Magától értetődik, hogy az ember saját sorsának alakulásáról az adódó alternatívákat végiggondolva döntsön.

*Európa
politikai
egységesülése*

Melyek is voltak az én generációm nagy élményei?

Először: hogy a világháború és az azt követő nélkülözések után van mindennapi *élelem*, és *béke* van. (Az 1970-es évektől ez megadatott, majd pedig a kispolgári lét alapjai is kialakultak.)

Élelem és béke

Másodszor: politikailag *belakhatóvá kellett tenni a szovjet rendszert*. (Ehhez képest nagy lehetőség volt számomra a sorstól, hogy 1989–90-ben országos szinten is részese lehettem – váratlanul – ötleteimmel, erőmhöz képest, adminisztratív tevékenységgel a szovjet rendszer lebontásának.)

*A szovjet
rendszer
elviselhetősége*

Harmadszor: a természetvédelem, pontosabban *ember és természet viszonyának újragondolása*. (Ezért is lehetek elégedett, hogy az Akadémia elnöksége lehetőséget kínált a természet- és emberkutatás új harmóniájának kereséséhez. Talán e program folytatása lenne az egyik értelme, hogy mégis pályázzak az újraválasztásra.)

1999. április 1. Naplójegyzetek: elnökség, Európa-projekt, szakmai tervek.

Negyedszer: az *információs forradalom*, amely napjainkban a globalizációnak nevezett folyamathoz vezet, és amely az 1970-es években kezdődött, s melynek eredménye a jóléti államokban egy csodálatos életmódváltozás és ismeretrobbanás. (E téren is elégedett lehetek, hiszen az akadémiai elnökség teret kínált arra, hogy a tudásalapú társadalomról ne csak a véleményemet fejtsem ki, hanem tudomány és társadalom új kapcsolatrendszeréért intézményeket is alakítsak, pl. Tudomány Napja, Nyitott Akadémia stb.)

Új szintézis a tudományban Ötödször: *új szintézis* a tudományban, a természet- és társadalomtudományok diszciplínahatárainak átjárhatósága révén. (Ismét elégedett vagyok. No nem magammal, de a „szerencsémrel”. Fiatalkori kacérkodásaim – a matematikai, zenei, majd biológusi pályával – után, idősebb koromra megadatott, hogy mint az Akadémia elnöke fejthessem ki véleményemet, és próbáljak valamit tenni az új szintézis tudományszervezeti megteremtéséért.)

Európa-projekt Hatodszor: az *Európa-projekt*, amely a német–francia megbékéléstől (1963) új perspektívát nyitott a kontinens társadalmi előtt. Az ebből való kimaradás évtizedek óta keserítette mindennapjainkat, a szovjet zónában élő értelmiségi mindennapjait. Nekünk, „kiváltságos” értelmiségieknek megadatott az, hogy a szovjet zóna határain évente többször léptünk át, és ez a lehetőség azzal is járt, hogy minden átlépésnél szembesültünk azzal, amiből mi, a megszállási zónában élők kimaradunk. (Óriási ajándék a sorstól, hogy miniszterségem idején Nyugaton tartott előadásaim, valamint korábbi nyugat-európai szakmai szerepléseim alapján 1991 novemberétől részt vehetek az Európai Unió keleti kiterjesztését tárgyaló egyik európai munkabizottságban. Évente többször, szinte amolyan „szupertovábbképző”-jelleggel veszünk részt konferenciákon, tartunk előadásokat Kelet- és Nyugat-Európa politikai, kereskedelmi, termelési rendszereinek összehasonlításáról és társadalompolitikai kérdésekről. Ennek köszönhetem [negatív értelemben], hogy 1991 után kevesebbet foglalkoztam a nemzetközi történeti intézményekkel, elhanyagoltam a világszövetségben belüli funkcióimat is – de ennek köszönhetem azt, hogy – rendszeresen kell Európa-tanulmányokat folytatnom. 1992-ben, amikor az általam írott közép-európai kisebbségi kódexet elfogadták, azt diktáltam naplómbe: Teleki Pál az életéből éveket adott volna, ha a közép-európai kisebbségi kérdés feloldására ezeket a sorokat leírhatta volna, és nemzetközi fórumon elfogadtathatta volna. Ez a lelkes megállapítás a naplóban természetesen túlzás, de mutatja akkori elégedettségemet.)

Értelmiségi lét Hetedszer: egyénileg az *értelmiségi lét megélése*. (E téren is elégedett lehetek, hiszen a legrosszabb szovjet korszakban is szerencsém volt: az 1949 utáni új beiskolázási rendszer kevés hasznos vívmányainak egyike

volt a művelődési monopóliumok feltörése, és így mind öcsém, mind én egyszerű munkáscsaládból gyökeret eresztett értelmiségiek lettünk. Ma már egy, az én szüleim akkori szociális helyzetéhez hasonló család nem tudná biztosítani gyermekei számára ezt a szintű továbbtanulást. Tehát e téren is szerencsés vagyok.)

De hogyan tovább?

Vállaljam az elnökjelölést, vagy inkább vállaljak aktívabban részt az Európa-projektben?...

A FÖLDRAJZI, A KULTURÁLIS, A POLITIKAI EURÓPA

Az Európai Unió területigazgatási egység. Nem több, és nem is kevesebb. Soha nem lesz azonos a *földrajzi értelemben* vett Európával, és soha nem lesz azonos a *kulturális értelemben* vett Európával (erről egyszer még részletesen kell majd értekezni).

*EU: köz-
igazgatási
egység*

A *földrajzi értelemben* vett Európa képezi szinte minden Európa-történet alapját, de elbizonytalanodnak az orosz területek tárgyalásakor. Mert a földrajzi Európa az Urálig terjed. Az unió nem fog idáig kiterjedni, vagy ha igen, akkor az orosz állam egészét kellene hogy felvegye. Márpedig Oroszország nem Oroszország az ázsiai részek nélkül. Egyébként is szinte minden évben elhangzik a különböző európai bizottságok ülésein: Törökország sem földrajzi, sem kulturális értelemben nem „európai”. Egyszer végre ki kell mondani: Törökország EU-jelölése a hidegháború és az USA hatalmi politikájának terméke. Az Európai Unió előtörténetében az Egyesült Államok hidegháborús szempontjai jelentős szerepet játszottak, és ezek a célok sürgették a Szovjetunió bekerítéséhez szükséges stratégiai területeken fekvő államok uniós integrációját: Görögország felvételét, Törökország „előfelvételét”.

*Földrajzi
Európa*

A *kulturális értelemben* vett Európa önmagában is vitatott fogalom. Változó tartalmú fogalom. Ha a keresztény kultúrával és az arra épülő napi szokásrendszerrel azonosítjuk, akkor teljesen elválik a földrajzi értelemben vett Európától: kiterjeszkedik az ún. „fehér ember” övezetére, de mindenképpen Vlagyivosztokig, sőt az amerikai kontinensre is. Ezen területeknek az Európai Unióhoz való csatlakozásáról beszélni egyelőre értelmetlen. (Emlékszem, milyen nagy feltűnést keltett 1978-ban egy moszkvai teadélutánon az a fejtegetésem, amely szerint a Szovjetunió valójában a keresztényi értékrendet valósítja meg Eurázsia-ban, és egyazon kultúrkörhöz tartozik Nyugat-Európával és Amerikával. Ezt a felfogásomat 1983-ban Mainzban is megvitattam barátaim körében, ott is erős fejszóválást váltott ki. Most is állítom – különösen legutóbbi, az ún. Öböl-háború után kelt feljegyzéseimben írogattam magamnak erről –, hogy a világ kultúrájában végül is a zsidó-keresztény

*Kulturális
Európa*

kultúrkör alapértékeit képviselte a Szovjetunió éppúgy, mint az Egyesült Államok. Ez majd csak akkor fog látszódni, amikor a távol-keleti kultúrák esetleg hegemoniára törekszenek. És akkor megerősödnek a bennünket összetartó szálak, látszanak majd a közös alapok.)

Politikai Az unió leszűkítése a nyugati (római) katolikus, illetve protestáns
Európa hitelveket követő társadalmakra egyelőre az egyedüli, mindenki számára elfogadható álláspont. De ma még nem látjuk, milyen tényezők fogják a következő években az unió határait meghatározni, mint ahogy európai bizottságunkban, és a különböző tematikus „albizottságokban” is állandó vita tárgya az *Európai Unió szükséges szerkezeti változtatása a keleti kibővítése esetén.*

Az EU-n kívül is van tehát hagyományos európai értékrendet követő társadalom...

MI AZ EURÓPAI UNIÓ ÉRTELME? MIT VÁRUNK AZ EURÓPAI UNIÓTÓL?

Egy újságírói kérdésre hirtelenjében a következő öt elvárást fogalmaztam meg.

Verseny- a) Az Európai Unió olyan területigazgatási szervezet, amely *a területén élő polgároknak jobb feltételeket biztosít* az egyszer megélhető élet-
képesség, *jobb feltételek* *hez, mint a nemzetállamok igazgatási rendszere.* Az informatika korában a nemzetállamok területigazgatási rendszere elavult. Ez a rendszer szemben áll az ipari tömegcikktermelés igényeivel, és gátolja az emberek fogyasztási szükségleteinek kielégítését. És gátolja a személyek és a kulturális javak szabad áramlását. Gátolja az állami határokhöz nem igazodó természeti folyamatok kézben tartását. Feltételezésünk: az Európai Unióban teljesen szabad lesz az unió területén élő személyek és az itt keletkezett *szellemi* és az *anyag termékek mozgása*. Nem utolsósorban a szakértelem mozgása. A nagy térség előnye a gazdaságban: a munkaerő szabadon áramlik az igények és a befektetések után, és az áru szabadon áramlik a fogyasztási igények, a piac után. Nő ugyanakkor a munkavállalók között a *verseny*, a polgárt ez ösztönzi a magasabb szintű önképzésre.

A verseny Ezzel párhuzamosan az emberi mozgásszabadság a *kulturális értékek* *mozgását* is magával hozza. (Ezért is vagyok következetesen a migráció szabadsága mellett, és ismétlem: az EU nem ér semmit, ha területén a tagállamok között migrációs korlátozásokat vezetünk be.)

Új kulturális *értékek* *Új kulturális értékek* is keletkeznek. A különböző szokásrendek keverednek, a régi szokásrendek modernizálódnak és alkalmazkodnak az új körülményekhez. *Vagyis az unió területén élő polgárok versenyképessége nő.* Erre azért is szükség van, mert a 21. században már a távol-keleti és az amerikai emberekkel kell az unió volt és leendő polgárainak verseny-

képesnek lenniük. Az új ipari-technikai forradalom, a chip-korszak minden egyes falut, munkahelyet a globális verseny részévé emel. És e globális szintű versenyben már nem államok, hanem *termelői közösségek* és *egyének* fognak versenyezni. E versenyben az állóképességet kell hogy segítse az unió. (Az unió mint igazgatási egység területe így 370 000 km² lesz, lakóinak száma pedig meg fogja haladni a 400 milliót. Vagyis: okos szervezeti rendszerben a világ legerősebb gazdasági és kulturális ereje lehet. Csak nehogy egyszer eszébe jusson valakinek ezt az *erőt erőszakra* vagy saját értékrendjének terjesztésére felhasználni, mint ahogy ezt akarta a Szovjetunió és az Egyesült Államok!)

b) Az Európai Unió segíti a *természet és ember új viszonyának* intézményesedését. A kontinens területén élő emberi közösség szervezete, az unió igazodik a természeti egységhez, azaz az európai félszigethez, és így kialakíthat egy együttélési stratégiát a szállásterület természeti adottságaival. Összehangolhatja a természettörténelmi és embertörténelmi folyamatokat. A nemzetállami határok nemcsak a kultúrát, a munkaerőt és az árut korlátozzák, hanem hátráltatják az államhatárokat átlépő természeti folyamatok összefüggéseinek megismerését, a természet öntörvényszerűségeinek tanulmányozását, az éghajlat, a levegő, víz, talaj változásainak egymásra hatását és a technikai fejlődés, az ember építkezéseinek kihatásait a természetre. Az Európai Unió lehetővé teszi az új típusú környezetgazdálkodást (beleértve az élelemtermelést), eszköz lehet a fenntartható fejlődés emberi tényezőjének (a környezetgondos polgár) felnevelésére.

Természet és ember új viszonya

c) *Az unió békét teremt a kontinensen.* Két világháború tette tönkre a 20. század Európáját. Az Egyesült Államok termelési és kulturális közösségei azért kerülhettek az európaiak elé, mert Európában a két világháború több tízmillió *áldozatot* követelt, romba döntötte a városokat, a *legjobb technikai apparátusokat*. A nemzeti ellenségeskedések pedig a kontinens középosztályait tizedelték vagy egyes területeken semmisítették meg.

Unió: béke a kontinensen

A béke társadalmi békét is jelent, vagyis a demokrácia – mindennek előtt az emberi szabadságjogok – biztosítását. És a béke jelenti a nemzeti ellenségeskedések feloldását, Európa nemzeti-etnikai hidegháborújának felszámolását.

d) *Az Európai Unió visszaadja emberi büszkeségünket, jövőorientált gondolkodásunkat.* Az európai polgár naponta kapja a szemrehányást amerikaitól, keletiektől vagy önmagától: két világháború a 20. században, emberirtások a 16–19. században az Európán kívüli kontinenseken – ez kötődik őseink történetéhez, mondják. Az európai polgár ezért nem alaptalanul múltorientált, állandó önkritikával, önmarcangolással és lelkiismeret-furdalással néz saját kultúrájára. Míg az amerikai, a kínai

Európai büszkeség

kultúrák jövőorientáltak, büszkék. Az EU a háborúk felszámolásának, a klasszikus demokrácia alapelveihez való visszatérés szövetségi állam-szervezete lehet, és egy új európai identitás megteremtője. Amely önkritikus történelmi alapokon nyugszik, de büszke arra, hogy az európai kultúra, technika és közösségszerveződés öt évszázadig a világ fejlődésének élén állt, és annak előrehajtó ereje volt. És büszkén vállalja, hogy az európai történelmi értékeket – a zsidó-keresztény *szokásrendi* és a görög-római *politikai szerveződés* értékeit – jövőorientáltan felhasználja, és ha kell, a más kontinensek kultúrájával ütközteti.

Zsidó-keresztény életelvek

e) Az Európai Unió hozzájárulhat ahhoz, hogy a kontinensen kialakult zsidó-keresztény értékrend jelen legyen a 21. század globalizált kultúrájában. Ez nem jelenti a kultúrák közötti harcot az Ázsiában és Afrikában létező kultúrákkal. Sőt, éppen az azokkal való fegyveres összecsapások elkerüléséhez járulhat hozzá. Mi, európai értelmiségiek – igaz, egy szűk csapata – már megtanultuk: *nem szabad a saját európai értékrendünket számon kérni az Európán kívüli kultúráktól*, nem szabad a mi értékrendünket csodafegyvereinkkel ráerőszakolni a világ egészére. Akkor sem, ha fölényünk a technikában, közösségszerveződésben ezt lehetővé tenné, s – ahogy ezt a 16–20. században láthattuk – ezt meg is engedné. Az amerikai értelmiségiek, úgy látszik, ezt még nem értik. De hát övéké a „világnyelv”, a „világbirodalom”, a „világgazdaság”. Mi – vagy legalábbis én – egy új szimbiózist képzelünk el a kereskedelem, az egyéni migráció, a keveredés révén. Ezekkel az érvekkel talán az egyszerű embereket is meg lehet győzni az unió előnyeiről. És az idegenellenesség értelmetlenségéről.

AZ ÁLLAMOK, A NEMZETEK VAGY A POLGÁROK EURÓPÁJA?

Helyünk Európában

Helyünket keressük Európában. Helyünket keressük mint állampolgári közösség, mint egy nemzeti-kulturális közösség és keressük helyünket mint egyén. Az Európai Unió polgárai egyelőre nem érzik azt a nagy változást, amit az unió létrejötte jelent majd az életükben. Mindekelőtt azért nem, mert az EU jelenlegi tagállamainak lakossága évszázadok alatt egyszerűen belenőtt a mai európai uniós keretbe. Egyszer be kellene mutatnom térképeken: a Kr. e. 8. század ún. hallstatti kultúrája lényegében a mai Európai Unió kereteiben élő népek kultúrája volt. Tehát a jelenlegi uniós egység több mint 2500 éves fejlődés eredménye. A mai felvételre váró államok, az ún. Nyugat-Európa peremterületei az Északi-tengertől az Adriáig már a hallstatti kultúrának is határvidéke voltak.

Állampolgári mivoltunk jelentősége előreláthatóan csökken. Jelenlegi állampolgári identitásunk szinte minden más identitásunkat kiszorító

jellege megszűnik. De az élet mikroszintjén évszázadra menően megmarad még. Csak más súllyal. Az *államok* igaz, hogy átadják az uniónak katonai, külpolitikai és pénzügyi funkcióik nagy részét, mégis feltehetően sok évtizedig a lokális igazgatás egységei maradnak. Az egészségügyet, az iskolaügyet, a helyi közbiztonságot és a szociális hálót lokálisan kell működtetni. Külön kérdés természetesen: *mi lesz az Európában igen magas százaléku állami alkalmazottakkal?* Magyarországon is az állandó költségvetési gondok egyik oka: az adófizető közösség nem tudja kitermelni a mintegy 800 ezer állami alkalmazott megfelelő bérezését és szinten tartását. (Igazgatás, egészségügy, oktatás stb.)

A *nemzeti közösségek* feltehetően erősebbek lesznek, mint az állampolgári közösségek. Alapja a lokális nyelvek, a nemzeti kultúrák jelentősége.

Erről többször értekeztem, kiemelten a nemzeti sokszínűség értékéről, a kis nemzeti létről. Az Akadémián e témáról 1997-ben stratégiai kutatásokat kezdtünk.* Nem zárhatjuk ki, hogy a nyelvtudás alapján az Európai Unió szociálisan két részre fog tagozódni: a társadalom egyik része, amelyik nyelveket tud, gyorsan fog emelkedni, míg a másik része *egy szociálisan és kulturálisan alacsonyabb szintet* megélő társadalmi réteget fog képezni. Véleményem: a nemzeti anyanyelveket kiemelten kell az unióban művelni. Egyik érvem: nem tudjuk, hány nyelv megtanulására képes az ember. Másik érvem: nem szabad szociálisan lesüllyedni hagyni azt, aki gyengébb nyelvtanulási készsége vagy rossz döntése miatt nem sajátítja el az idegen nyelveket, a lingua francákat.

Államok és európaiság

A nyelv szerepe

A POLGÁROK EURÓPÁJÁNAK MEGTEREMTÉSE

Egyénenként is fogunk Európához csatlakozni. Ennek értelmezéséhez az európai integráció szintjeit kellene áttekinteni. Első szint: a *gazdasági integráció*. (Ez 1950-től 1999-ig, az euró bevezetéséig tartott.) Második szint: *az államok integrációja*. (Ez folyik 1992-től talán 2030-ig.) Harmadik szint: *a nemzetek integrációja*. (Ez 1963-ban kezdődött, és napjainkban gyorsul fel.) Negyedik szint: *a polgárok integrációja*. (Ez 1992-től feltehetően évtizedekig tart.)

A cél a *polgárok Európájának* a megteremtése. *Európai uniós polgárnak* lenni azt jelenti, hogy az unió nagy térségén belül egy sokszínű termelési és kulturális piacon szabad a mozgásom. *Európai uniós polgárnak* lenni azt jelenti: képes vagyok életcéljaimat az unió tág földrajzi határai között meghatározni, és boldogulásomat a korábbihoz képest jobban megtalálni. A falusi vagy kisvárosi iparos ugyanúgy, mint a tisztviselő

Egyénenként Európába

A polgárok Európája

* 1997. június 30. „A magyar nyelv jelene és jövője”.

értelmiségi nem nemzetállami, hanem kontinentális ismeretrádiussal gondolkodik.

Unió polgárság A nyugat-európai társadalmak szerves fejlődés eredményeként jutottak el az Európai Unióhoz mint területigazgatási egységhez. A hasonló életcélok, a mindennapiságot adó intézmények hasonlósága teremtette meg az unióba tömörült államok törvénykezésének és igazgatási elveinek a közösségét. A francia, a német, a holland stb. állam polgára természetességgel éli meg az *európai uniós polgárságot*. Sőt, joggal érzi úgy: nem történik más 1992, az unió megteremtése óta, mint hogy a saját értékrendjeiket standardizálják, általánosítják a kontinens nyugati részén.

*EU-tagság –
kényszer-
modernizáció*

Más a helyzet a közép-kelet-európai, tagjelölt országokban. 1998 márciusában megkezdődött Magyarország európai uniós felkészültségének átfogó vizsgálata. Az államigazgatás tagolódása szerint mérik fel a kandidált országok mezőgazdaságának, környezetvédelmének, jogrendszerének stb. szintjét, és vizsgálják behatóan, mennyire harmonizálnak azok az Európai Unió megfelelő előírásaival. Most látszik majd csak meg, hogy az európai uniós tagság a magyar ember számára sok vonatkozásban *kényszermodernizáció* lesz. Az EU-ba kerülő magyarság az unió jelenlétét nemcsak a nálunk is bevezetendő fizetési eszközön, a még több nemzetközi vállalkozás jelenlétén mérheti majd le, hanem azon is, hogy a fehér és a színes üveget külön kell válogatni, hogy a szennyvizeket szigorúan tisztítórendszerekbe kell irányítani, a csomagolóanyagokat újrahasznosítható anyagokból kell bizonyos százalékban előállítani stb. És az EU-ban élő magyar embernek újra fel kell fedeznie a *szorgalom és az iparkodás* eredményes voltát, amely iparkodásról a szovjet rendszer intézményesen próbálta meg leszoktatni.

*Szorgalom
és az iparkodás*

Vagyis a tagjelölt országok állampolgárainak meg kellene mondaní, konkrét életkörülményeiket illetően mit jelent számukra az Európai Unió polgárának lenni. A földművesnek éppúgy *meg kell mondani*, hogy mi várható az EU zöldségpiacán, kisállat-tenyésztési vagy nagy haszonállat-tenyésztési piacán, mint ahogy az iparosnak vagy a vállalkozónak is el kell tudni magyarázni, milyen lehetőséget kínál az integráció.

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS POLITIKUSAINK, ÉRTELMISÉGÜNK

Kik mondják el a csatlakozásra váró országok polgárainak, hogy milyen életkörülmények és milyen feltételek várnak rájuk az unión belül? Csak azok mondhatják el, *akiknek van erről ismeretük*. Ezek lehetnek az *értelmiségiek* (tudósok, tanárok) és a *politikusok*.

*Új típusú
politizálás*

Új típusú politizálásra lenne szükség a csatlakozásra váró országokban. A *politikus* és a *választó kapcsolata* ne csak abból álljon, hogy a

választót rábírnák a saját politikai pártjuk programjának támogatására, azaz beszavaztatják magukat a parlamentbe vagy a helyi képviseleti szervezetekbe. A politikusnak felvilágosítást is kellene folytatnia választói körében. De reális-e ez az elvárás?

Meg kellene őszintén mondani, hogy a következő évtizedben Magyarországon legalább olyan nagyméretű életszemlélet-váltás fog végbe menni, mint amilyet utoljára 1948–51 között élt meg a magyar társadalom. Csakhogy különbségek lesznek a váltás jellegében. Az egyik különbség: ezt az *életszemlélet-váltást* nem a politikai adminisztráció és nem is erőszakkal fogja kikényszeríteni a lakosságból, mint tette 1948 után, hanem gazdaságon belüli körülmények, gazdasági és törvénykezési szabályozások, ösztönzések lesznek a kényszerítőerők. Nincs kizárva, hogy a családok szintjén legalább akkora *társadalmon belüli emelkedések és lecsúszások* mennek végbe a következő egy-két évtizedben, mint a proletárdiktatúra bevezetésének korában. A másik különbség: *most az egyének döntésén, képességén és okosságán fog múlni, hogy az emelkedők vagy a süllyedők csoportjába fognak-e tartozni.* Lehet tehát jól, és lehet rosszul dönteni. Meg lehet alapozni egy-egy család kiemelkedését évtizedekre, ha Európa-kompatibilis szakmákra adjuk gyermekeinket, vagy Európa-kompatibilis képzettséggel vétezzük fel őket. És könnyen válhatnak a ma még jó egzisztenciájú középosztálybeliek hanyatló egyedekké vagy családokká, ha *képzettségük a régi rendszer normáihoz igazodik, és nem tudják munkaerejüket az új normák szerint jól hasznosítani.*

*Jó és rossz
döntés*

Egyelőre csak a nagyipari és a mezőgazdasági munkaerőpiacon jelentkezik a tömeges munkanélküliség és a személyes egzisztencia-süllyedés. De az EU első tíz éve már alapjaiban rázhatja meg a *jelenlegi tisztviselői középosztályt is.* Sem a professzor, sem a lokális tisztviselő nem fog boldogulni, ha *nem tud nyelveket, ha nem lesznek Európa-ismeretei, ha nincs fölkészítve a nemzetközi versenyre.*

*A középosztály
veszélyeztetett-
sége*

Mindezt elmondani a választóknak – ez egy politikus számára lehet *nem „célszerű”.* Hiszen az emberek a választói gyűlésekről elgondolkozva és esetleg keserű szájjal mennek haza.

Az már aztán egy újabb kérdés: vajon *megélhetés-politikusainknak,* de akár a hozzánk közel álló barátainknak is merészeljük-e feltenni a kérdést: mennyire tájékozottak az Európai Unió ügyeiben? Egyáltalán, a többpártrendszer pártpolitikája mennyire nevel ki ún. *szakpolitikusokat?* Hiszen attól, hogy valaki tanított egy egyetemen, netán dolgozott egy kutatóintézetben, azután pártmunkás lett, még nem szükségszerűen szakpolitikus, mondjuk, a kultúr- vagy a tudománypolitikában. De ugyanígy beszélhetnénk a gazdaságpolitikáról: nem biztos, hogy a kutató közgazdász jó gazdaságpolitikus lesz. És folytathatnánk a szakterületeket. Igaz, az sem jövőbe vezető, ami a mai Magyarországon uralkodó

*Megélhetés-
politikusok*

A „párt-munkás” jelenség (hasonlóan a nyugat-európaihoz): a *politikuskok* nagy része *tulajdonképpen semmihez és mindenhez értő pártmunkás*. Többségükből hiányzik a szakpolitikai műveltség, és ennek következtében hiányzik az európai szakpolitikában való jártasság. Az, amit politizálásnak neveznek ma nálunk, az jórészt intrikába, személyi érdekcsoport-képzésbe kényszerült aktivitás. Így aztán nehezen várható el a hivatásos politikusoktól az, hogy a polgároknak – földműveseknek, iparosoknak, tisztviselőknek – a rájuk váró európai jövőről hitelesen beszéljenek. (Egyik vitám pl. a volt miniszterelnökkel éppen az 1997. évi agrártüntetések megítélésében volt. Én nem dobtam volna oda az 50 milliárdot, mert ezek a tüntetések lényegében a modernizáció és az európai normák ellen törtek ki.) De nem látom most sem azokat a programokat, amelyek Magyarország várható európai uniós csatlakozásának időpontjára előkészítik a polgárokat, az egyszerű embereket...

Az értelmiség felelőssége Az értelmiség felelőssége ilyen helyzetben még nagyobb, mit általában. A Nemzeti Stratégiai Kutatási Programot lényegében azért javasoltam, hogy Magyarország, illetve a magyar társadalom kilátásait igyekezzünk felderíteni az élet különböző területein. És a lehetséges alternatívákról a politikusokat, közigazgatási szakembereinket, netán a művelt tanárokat tájékoztassuk. Most kezd beérni a termés: a fideszes kormány ugyanúgy kamatoztatja az anyagainkat, mint korábban a szociál-liberális kormány használta. Ez az *Akadémia egyik nagy társadalmi haszna*. De mi lesz a társadalom középszintjével? Tanáraink, tisztviselőink, kulturális intézményeink, a média munkatársai mennyire gondolkoznak európai látószögben? A politikusok mellett az ő kezükben van az igazi tömegtájékoztatás. Ők viszont már nincsenek az Akadémia hatókörében.

*

Tollal, előadással Mindebből a következtetés számomra: lehet, hogy nem az elnökséget kellene vállalnom, hanem *tollal és előadással részt venni* az Európa-projektben. Mivel ez immáron életművem egyik részévé lett. Vagyis

a) továbbra is aktívan részt venni az európai uniós bizottságokban, és ott tovább tanulni a helyi érdekek képviselését, és megpróbálni az európai intézményeket a lokális (magyar) társadalom számára is elfogadhatóvá formálni,

b) az egyetemen megindítani az új szellemű Európa-történeti stúdiómot, amelynek eredménye lehetne egy új Európa-történet,

c) a millennium évében befejezni a *Rövid magyar történetet*, amelyet 1994-ben már megírtam, és ami *A magyarok krónikája* összefoglaló fejezeteinek szolgált alapjául. Ezt most meg lehetne jelentetni idegen nyelveken: németre, angolra, portugálra máris van megrendelém. Vagyis az unióba

lépő Magyarországról legyen egy kézbe adható történeti áttekintés a világ számára.

d) Az Európa Intézet Európa-programjait folytatni, és erősíteni az Európai Unió ügyében felvilágosító tevékenységet folytató civil szervezeti kezdeményezéseket.

e) Tető alá hozni a százíves magyar történetet, azaz az új „Hóman–Szekfű”-t. Múlt pénteken meg is egyeztünk: Engel elkészíti a magyar történeti összefoglalót 1458-ig, az újra egészséges Szakály áprilisban nekifog a 16–17. századnak, Engel megjelenhet 2001-re, Szakály 2002-re, én pedig 2003-ra a 18–19. századdal, 2004-re pedig a „trianoni Magyarország” (1920–98) összefoglalását teszem le az asztalra. Lehet, hogy azután ezt a százívest kellene angolul, németül, franciául és oroszul megjelentetni.

*A százíves
magyar történet
programja*

A másik lehetőség: vállalom az akadémiai elnökjelölést, és nagy erővel folytatjuk a stratégiai kutatásokat, valamint a millenniumot felhasználva intézményesen segítjük elő azt, hogy a magyarság múltjáról és jelenéről európai szemmel gondolkodjon a társadalom. Mert *a legnagyobb veszély a görögtüzes nemzeti elfogultság*, amely a szovjet megszállás idején – mint az idegen megszállás idején mindig – erős érzelemmel töltötte el társadalmunk gondolkodását, és pozitív hajtóereje volt a rendszerváltás megkezdésének. Azután – ma még mindig – okafogyottan él tovább a közgondolkodásban.

De hát itt a húsvéti sonka... Még lehet töprengeni.

Kézirat. Magnóra diktált szöveg